

УДК 784.67

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-1.24>**Н. М. Павлюк**кандидат педагогічних наук,
учитель музичного мистецтва
Луцької гімназії № 4 імені Модеста Левицького

ІНТЕГРАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізована інтеграція як необхідна умова модернізації змісту шкільної освіти, що сприяє формуванню умінь та навичок учнів, розвитку в них системного мислення, творчих можливостей.

Розглядається інтеграційна спрямованість змісту мистецької освіти в загальноосвітній школі як об'єднання й упорядкування окремих частин навчального матеріалу з різними гуманітарними дисциплінами (музики, природознавства, літератури, образотворчого мистецтва, хореографії тощо), підпорядкованих одній темі. За допомогою впровадження в навчальний процес цього принципу навчальний матеріал викладається більш повно і різнобічно, що допомагає сприймати його цілісно, досконало, а не фрагментарно.

Висвітлюються поняття комплексу і синтезу, які є основними в музично-педагогічній освіті в інтеграційній спрямованості змісту мистецької освіти в загальноосвітній школі, також мистецької компетентності загалом. Варто зазначити, що філософія інтегративної освіти орієнтує на узагальнення різноманітних знань, уявлень, цінностей у площину формування у свідомості суб'єкта навчання цілісної картини світу. Відповідно, мистецька освіта, що ґрунтується на інтегративних підходах, покликана збагачувати духовний світ особистості, вчити її переживання глибокої єдності з усім світом і людством загалом через глибоке розуміння та індивідуальне переживання мистецтва на основі синтезу багатовекторних знань, через художню творчість, що передбачає використання цілого комплексу мистецько-виражальних засобів. Поряд із філософськими засадами використовується категорія «інтеграція» в мистецькій освіті, впровадження інтеграційної спрямованості змісту мистецької освіти в загальноосвітній школі для забезпечення учнями сутності і змісту музичних образів та втілення їх у реальному звучанні, передбачає вивчення та врахування психологічних та дидактичних аспектів цього явища.

У статті розкриті проблеми і завдання цілісної системи мистецьких знань, висвітлюються інтегративні та варіативні зв'язки, які існують у практиці музичного навчання школярів. Широке використання цих зв'язків суттєво впливає на якість виконання учнями музичних завдань, дає змогу аналізувати виховні ситуації, діагностувати музично-творчі здібності школярів. Відповідно до інтегративного і варіативного зв'язків доцільно моделювати навчально-виховний процес мистецької освіти в загальноосвітній школі.

Ключові слова: інтеграція, міжпредметні зв'язки, мистецька освіта, школярі.

Постановка проблеми. Перед загальноосвітньою школою ХХІ століття стоїть завдання розвитку та виховання духовно розвиненої креативної особистості, з критичним мисленням та творчими здібностями, навчання має бути підпорядковане не лише повідомленню програмового матеріалу та перевірки знань, а швидше виявленню досвіду учнів. Освітній процес повинен мати не тільки інформативний характер, скільки розвивальний. Одним з оптимальних засобів розв'язання цієї проблеми є інтеграція предметів мистецького циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Л.М. Масол [4, с. 75], тільки цілісна людина може опанувати цілісність світу. Дисципліни гуманітарно-естетичного циклу якраз і дають учням змогу пізнавати світ ціннісно і цілісно, в єдності почуттів і мислення, образів і символів. Метою мистецької освіти, на думку дослідниці,

є не тільки формування системи особистісних художньо-естетичних цінностей, а й набуття учнями компетентностей, здатності до самореалізації, самовдосконалення [4, с. 14].

Поняття «інтеграція» в педагогічній науці трактується по-різному: С.І. Архангельський звертає увагу на взаємозв'язок змісту, методів навчання і видів навчання, Г.І. Батуріна розуміє під інтеграцією створення цілісного навчально-виховного процесу та науково обґрунтованої системи цілеспрямованого управління процесом формування особистості. І.Д. Зверев основною ознакою інтеграції вважає цілісність системи навчання, В.Р. Ільченко розуміє інтеграцію як виявлення єдиних теоретичних природознавства, які становлять основи природничого-наукового світогляду школярів, Г.Ф. Федорець бачить інтеграцію в різноманітних зв'язках і залежностях між структурними компонентами педагогічної системи.

П.Р. Атутов, М.М. Скаткін, Я.С. Турбовський роблять спроби визначити інтегративні процеси в педагогічній науці: міжнаукові – взаємозв'язок педагогіки з непедагогічними науками, міждисциплінарні (наприклад, асиміляція в дидактиці висновків предметних методик), внутрішньо-дисциплінарні – вироблення загальної теорії, яка б синтезувала результати різноманітних досліджень, виконання в межах однієї дисципліни.

З метою встановлення органічних зв'язків між суміжними навчальними дисциплінами на початку 80-х років розгортається багато ідей використання між предметних зв'язків у навчально-виховному процесі, розробляються положення, методичні наради різних міністерств освіти, де обговорювались і висвітлювались у пресі так звані проблеми цього напрямку (В. Коротков), «як засіб розвитку знань учнів про наукову картину світу» (П. Трет'яков), в образотворчій діяльності (О. Альохін), вирішення навчальних проблем засобами використання міжпредметних зв'язків в окремих предметних методиках (П. Агутов, Л. Боголюбов, В. Гервер, В. Гусев, Л. Дроздов, М. Елісберг, І. Кіноін, М. Ковалевські, О. Колмогоров, Е. Кононович, М. Кузін, І. Матрусов, О. Нільсон, Л. Реброва, О. Солов'єв, Л. Кукмач'єв, Л. Цветков, В. Фьодорова та ін.).

Мета статті – з'ясувати сутність, структуру та динаміку процесу інтегративно-культурознавчої лінії, яка виконує синтезуючу функцію змісту різних видів музично-естетичної діяльності та інших предметів гуманітарного циклу.

Виклад основного матеріалу. У різні часи і різні соціально-історичні епохи розвитку людської цивілізації, починаючи ще з перших педагогічних систем античності, представники теоретичного напрямку педагогіки намагались відшукати найбільш ефективні шляхи опанування навчального матеріалу, оскільки збільшувалась його інформативність (створювались філософські трактати, поеми, оди, накопичувався історичний матеріал та ін.), що вимагало його використання в шкільній практиці без виходу за певну кількість навчальних годин. Це вимагало пошуку нових методів запам'ятовування великої кількості матеріалу, створення оптимальних педагогічних систем викладання. Більшість цих теоретиків певною мірою поверталась до поєднання кількох стрижневих або ключових понять, тем, доповнюючи, поповнюючи, розширюючи, збільшуючи, конкретизуючи певні поняття, факти, явища, історичні події, тим самим повертаючись у навчанні і відтворенні певної інформації до первинного синкретичного методу як найбільш природного.

Першоджерела усіх мистецтв єдині – їх образи, теми, сюжети. І цим джерелом є саме життя, яке «...однаково насичує мистецтво письменника, композитора чи художника. Тому ми й знахо-

димо так багато спільного між різними видами мистецтв, хоча в кожному з них те «спільне» виражене різними засобами, у різних формах» (Д. Кабалевський).

Я. Коменський у четвертій частині «Пампедії» «Загальних порад про виправлення прав людських» пише: «1. Пампедія є універсальне виховання всього людського роду. У греків педія означає навчання й виховання, за допомогою яких люди стають культурними, а пам означає загальність. Отже, мова йде про те, щоб навчалися всі, всьому, всебічно». Геніальний дидакт у зв'язках між науками, що викладаються, вбачав основний принцип систематизації й усвідомлення істинних знань, які становлять «одну енциклопедію, де все має витікати з одного кореня і стояти на своєму особистому місці» [5, с. 107].

К. Ушинський працював над встановленням психологічних зв'язків між предметами та виникненням асоціативних утворень між ними, велику увагу приділяв розвитку психічних процесів у дитини, формуванню суджень, умовиводів, розвитку розуму, пам'яті, уяви, свідомості, які вважав важливими для засвоєння знань і ефективності навчання. «Ні в чому не може бути однобічний напрям знань і мислення таким шкідливим, як у педагогічній практиці», – стверджував великий російський педагог, засновник науково обґрунтованої педагогічної системи. Він надавав важливого значення різнобічно розвиненій особі учителя у справі виховання дітей і молоді [5, с. 26].

Ю. Бабанський відзначає, що предметна шкільна структура навчально-виховного процесу має недосконалі сторони і дидактичну обмеженість, оскільки в кожній дисципліні навчального плану її зміст віддзеркалює характерні галузеві особливості й розглядає тільки ті події, факти, явища у взаємозв'язку, які функціонують у межах конкретного предмета. Це виробляє в учнів звичку розглядати природні речі не у всезагальноючому русі і «не як суттєві змінні» (Ф. Енгельс), а однобічні дії, що спричиняє гальмування гальмування розуміння взаємозв'язків та взаємозумовленості процесів і явищ існуючого світу, збіднює уявлення про предмет та об'єктивні взаємозв'язки з цим предметом [1].

Останнім часом проблема інтегрованого (від лат. *Integratio* – відновлення, поповнення, що утворено від *integer* – цілий; префікс *in.* у цьому випадку означає проникнення в щось, тобто у сутність змісту, всебічно, з різних сторін, розкриваючи певне поняття, тему) навчання набула особливої популярності серед предметів гуманітарних курсів, які як частина комплексного використання предметів гуманітарного циклу мають безпосереднє відношення до нашої проблеми.

До найвагоміших систем музичного виховання ХХ століття належить система, яка увійшла в

історію музичного виховання як система С. Орфа (Карла Орфа). В основу цієї системи покладено принцип елементарного музичного виховання з використанням різних видів музично-естетичної діяльності. Новаторство К. Орфа полягає в тому, що його дидактичні основи базуються на джерелах елементарної дитячої національної музики. Серед багатьох систем комплексного використання музично-естетичних видів діяльності, ця система зробила значний внесок у розвиток методики активного розвитку творчого потенціалу особистості на міжнародному рівні через синтез музики, мови, пантоміми, гри на елементарних музичних інструментах [7; 2].

На початку 30-х років інструментарій для музичного виховання К. Орф розробив сам за допомогою інструментального майстра К. Медлера і знавця музичних інструментів К. Сакса (який отримав пізніше назву «Інструменти К. Орфа»). Провідним компонентом серед засобів музичної виразності, який розвиває творчу активність і реалізує її потенціал, Орф вважав ритм та відтворення його ритмічної його ритмічної статури через різні види музичної творчості. Однак, на наш погляд, недоліком цієї австрійської системи є використання музики тільки як з'єднуючого ланцюга між різними видами музично-естетичної діяльності і недооцінка ролі змістовно-виховних можливостей музичного мистецтва в дитячій творчості [7].

Академік Б. Лихачов, узагальнюючи експериментальний досвід багатьох науково-дослідних лабораторій АПН, найбільш ґрунтовно розглядає проблему поєднання різних видів діяльності на міжпредметному рівні. Автор звертає увагу на внутрішню взаємодію видів діяльності в духовно-емоційному та інтелектуальному розвитку особистості, цілісне функціонування системи художнього виховання. Він також розкриває наявні педагогічні проблеми, недоліки організації і змістовної наповненості навчального матеріалу предметів естетичного циклу, пропонує вирішувати їх на інших предметах завдяки впровадженню міжпредметних зв'язків між видами мистецтв як одного із «засобів дидактичного впливу, як засобів наочності, як ілюстрацію до уроку», як форми суспільної свідомості, використовуючи саме мистецькі засоби впливу (художню образність, емоційність тощо). Для того щоб зростало виховне і об'єднуюче значення мистецтва, необхідно, щоб усі предмети спиралась на зв'язок з естетикою [3].

Б. Лихачов вбачає збереження впливу мистецтва на формування систематичних, свідомих знань, у виконанні певних умов, що враховують специфіку кожного мистецтва і таких типів зв'язків його з навчальними дисциплінами:

Між самими предметами мистецтва:

1) між предметами мистецтва і навчальними дисциплінами, де мистецтво частково входить до змісту;

2) між предметами мистецтв і предметами з основ наук гуманітарного циклу, що використовують художні твори з дидактичною метою;

3) між предметами мистецтва і предметами природничо-математичного циклу [3].

Важливу увагу він звертає на розробку програм і методик у галузі мистецтва в початковій школі, яка на себе бере побудову освітнього фундаменту й «образного матеріалу про загальну побудову світу». В основу цієї концепції покладено ідею образної картини сприймання оточуючого світу, яку теоретично обґрунтували Я. Коменський, К. Ушинський та багато інших педагогів.

Міжпредметні зв'язки музики з образотворчим мистецтвом, на думку вченого, полягають, перш за все, в тому, що вони віддзеркалюють людські переживання, настрої, які через зорові і слухові образи передають звуками і фарбами. Передача змісту музики програмного характеру (сюжету пісень, музичних творів) і є ілюстрацією. Діти малюють під музику ті образи і сюжети, що виникають у них під впливом музичного твору. Перед виконанням пісень використання художніх ілюстрацій, репродукцій, картин як засобу наочності стимулює в учнів творчу уяву, фантазію, наповнює сприймання емоційно-образним змістом. Ці специфічні форми зіставлення й поєднання позитивно зарекомендували себе в педагогічній практиці та мають використовуватись як у початковій, так і в інших ланках освіти. У такий спосіб будуватимуться міжпредметні зв'язки з поліфонічним твором, де за всієї злагодженості музичного звучання голоси не втрачають своєї незалежності й індивідуальності [3, с. 60–72].

«Міжпредметну єдність, – пише в підсумку Б. Лихачов, – треба розуміти не як антитезис предметності в навчанні, а як систематичний взаємозв'язок предметів, їх близькість за змістом і методами навчання. Образно кажучи, лінії навчальних предметів мають зближатися й розходитися, перетинатися й переплітатися. Подібно до того, як у музичному поліфонічному творі сплітаються голоси, не втрачаючи при цьому своєї належності, свого індивідуального звучання, але створюючи разом із тим цілісний прекрасний художній твір, і міжпредметні зв'язки мають вести до єдиного цілого, яким є система художньої освіти...» [3, с. 72].

На початку 80-х років В. Лебедевим були проведени наукові дослідження щодо комплексної організації музично-художніх видів діяльності, зокрема реалізації в музичній практиці її основних компонентів: пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, відтворюючого та комунікативного, розвиток яких найбільш ефективно відбувається в процесі

колективно-творчих видів діяльності в різних формах музикування (грі на музичних інструментах тощо). Все це допомагає, на думку автора, активному залученню школярів до музики та розвитку природних здібностей, пов'язаних із виконанням та пропагандою музичних творів серед однолітків.

Висновки і пропозиції. Інтегративна спрямованість змісту музичної освіти в загальноосвітній школі передбачає, що уміння комплексного застосування знань, їх синтезу лежить в основі творчого підходу до музичної діяльності. Цей підхід характеризується наявністю органічної підстави для синтезування природних, об'єктивно існуючих зв'язків та якісною трансформацією результату взаємодії всіх елементів мистецького навчання та виховання.

Список використаної літератури:

1. Бабанський Ю.К. Педагогіка : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва: Просвещение, 1983. 608 с.
2. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / под ред. А.А. Баренбоума. Москва : Советский композитор, 1978. 364с. Давыдов В.В. Лекции по общей психологии: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Изд. Центр «Академия», 2005.
3. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. Москва : Просвещение, 1985. 175 с.
4. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / АПН України, Інститут проблем виховання. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
5. Педагогическое наследие / Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г.; сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. Москва : Педагогика, 1998. 416 с.
6. Радчук Н.І. Інновації на уроках музики як чинник формування творчих здібностей учнів. *Теорія і практика мистецької освіти* : збірник наук. праць / ред. колегія О.П. Щолокова та ін. Київ : вид-во НПУ, 2004. Вип. 5. С. 204–208.
7. Orf C. Das Schulwerk-Ruckblick und Ausblick. Mainz : B. Schon's, Orf-Institut Jahrbuck, 1963. 384 s.

Pavlyuk N. Integrative direction of local education content in the general education school

The article analyzes integration as a necessary condition for the modernization of the content of school education, which contributes to the formation of skills and abilities of students, the development of their systematic thinking, creative abilities.

The integration orientation of the content of art education in secondary school is considered as the unification and arrangement of separate parts of educational material with different humanities (music, science, literature, fine arts, choreography, etc.), subordinated to one theme. With the introduction of this principle in the educational process, the educational material is presented more fully and comprehensively, which helps to perceive it holistically, perfectly, rather than in fragments.

The concepts of complex and synthesis, which are the main in music-pedagogical education in the integration orientation of the content of art education in secondary school, as well as artistic competence in general, are covered. It should be noted that the philosophy of integrative education focuses on the generalization of various knowledge, ideas, values in the plane of formation in the minds of the subject of learning a holistic picture of the world. Accordingly, art education based on integrative approaches is designed to enrich the spiritual world of the individual, teach him to experience a deep unity with the world and humanity as a whole through a deep understanding and individual experience of art based on the synthesis of multi-vector knowledge, through artistic creativity, complex of artistic and expressive means. Along with philosophical principles, the category of "integration" in art education is used, the introduction of integration orientation of the content of art education in secondary school to provide students with the essence and content of musical images and their implementation in real sound, involves studying and taking into account psychological and didactic aspects.

The article reveals the problems and tasks of a holistic system of artistic knowledge, highlights the integrative and variable connections that exist in the practice of music education of schoolchildren. Extensive use of these connections significantly affects the quality of students' performance of musical tasks, allows to analyze educational situations, diagnose musical and creative abilities of students. In accordance with the integrative and variable connections, it is expedient to model the educational process of art education in a secondary school.

Key words: integration, interdisciplinary links, art education, students.